

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11322888>

HARBIY PEDAGOGLARNI KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Usmanov Xakimjon Xusanovich

Podpolkovnik, O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari
Akademiyasi tinglovchisi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada harbiy xizmatchilarning o‘quv jarayonida kasbiy kompetentligini shakllantirish uchun real hayotda va kasbiy amaliyotda asosiy kompetentligini qo‘llash qobiliyatiga ega bo‘ladigan oliy harbiy ta‘lim myassasalari professor-o‘qituvchilari tarkibini va ularning malakasini oshirish imkoniyatlaridan keng foydalanish to‘g‘risida so‘z boradi. Shuningdek, o‘quv jarayonida kompetentli yondashuv, harbiy xizmatchilarning kasbiy va boshqa shaxsiy sifatlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan metodlar, ularning intellektual salohiyati va jangovar qobiliyatlarini oshirish imkonini haqida ham fikr yuritiladi.*

***Kalit so‘zlar:** harbiy metodlar, kompetentli yondashuv, pedagogik vazifa, kasbiy faoliyat modeli, pedagogik qobiliyat, harbiy san‘at, kompetentlik turlari*

Bugungi kunda Dunyoning rivojlangan mamlakatlari ta‘lim tizimida harbiy pedagog kadrlarning innovatsion va menejerlik salohiyatini oshirishga qaratilgan turli ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Harbiy pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirishning innovatsion modellarini ishlab chiqish, harbiy pedagoglarning kasbiy kompetentligini ilmiy-metodik ta‘minotini takomillashtirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu esa, o‘z harbiy pedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirishning kreativ texnologiyalarini ishlab chiqish, onlayn o‘quv dasturlari yaratish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Mamlakatimizda harbiy ta‘lim-tarbiya tizimini yangi bosqichga ko‘tarish, harbiy pedagog kadrlar tayyorlash sifatini ilg‘or xalqaro standartlar asosida takomillashtirish borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda.

So‘nggi yillarda harbiy pedagoglarning kasbiy bilim, malaka va ko‘nikmalarini rivojlantirishga keng imkoniyatlar yaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo‘mondoni Sh.M.Mirziyoyev “Biz yashayotgan bugungi zamon hech qachon bir joyda to‘xtab turmasligini barchamiz o‘zimizga doimo yaxshi tasavvur qilganmiz va tasavvur

qilamiz. Hozirgi kunda jahon miqyosida vaziyat qanday tez o'zgarib, dunyoning ayrim mintaqalarida ahvol tobora keskin tus olayotgani, turli qarama-qarshiliklar, mojaro va qon to'kishlar kuchayib, xalqaro terrorizm, ekstremizm va radikalizm xavfi ortib borayotgani, yaqin yon-atrofimizda davom etayotgan harbiy to'qnashuvlar bizda chuqur tashvish va xavotir tuyg'usini uyg'otmasdan qolmaydi, albatta. Yuzaga kelayotgan ana shunday murakkab va oqibatini oldindan aytib bo'lmaydigan vaziyat barchamizdan yuqori darajadagi ogohlikni saqlash va doimiy tayyorgarlik holatida bo'lishni, milliy armiyamizni yanada isloh etishga qaratilgan e'tiborni kuchaytirishni, uni zamonaviy qurol-yarog' va harbiy texnika bilan ta'minlash, qo'shinlarning jangovar tayyorgarligi samarasini oshirishni, bir so'z bilan aytganda, Qurolli Kuchlarimizning salohiyati va jangovar qobiliyatini har tomonlama mustahkamlashni talab etadi" deya ta'kidlagan. Qurolli Kuchlarimiz oldida eng mas'uliyatli vazifa, ya'ni, eng ulug' ne'mat – Vatan mustaqilligi, uning tinchligini xalqaro terrorizm va ekstremizm balosidan himoya qilish vazifasi turibdi.

Shu nuqtai nazardan, davlat barqarorligiga qarshi qaratilgan tahdidlarning mavjudligini inobatga olsak, harbiy xizmatchi ularning salbiy mohiyatini tushunib yetadigan, nostandart vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila oladigan, o'z burchi va qasamyodiga sodiq qoladigan, xizmat manfaatini shaxsiy manfaatdan doimo ustun qo'yib, zimmasidagi vazifani bajaradigan kompetent shaxs bo'lishi lozim. Bu borada harbiy xizmatchilardan doimo o'z ustilarida tinmay ishlashlari, jismoniy, ruhiy va kasbiy jihatdan tayyorgarliklari yuqori darajada bo'lishiga erishishlari talab etiladi. Bu esa o'z navbatida Qurolli Kuchlarimiz safida harbiy xizmat o'tayotgan har bir harbiy xizmatchida, ayniqsa ofitserlar va serjantlarda kasbiy kompetentlikni tarbiyalash masalasi dolzarb ekanligiga urg'u beradi. Harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligi o'z faoliyatlarining barcha yo'nalishlarida namoyon bo'ladi. Shu bois, bugungi kunda ofitserlar va serjantlarda kasbiy kompetentlikni tarbiyalashning barcha komponentlari, tamoyillari, mexanizmlarini shakllantirish talab etiladi. Zero, harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligini tarbiyalash deganda, avvalam bor chuqur bilim va yuksak intellektual salohiyat, o'z harbiy burchini bajarishda qat'iy iroda va puxta tayyorgarlik sifatlarini shakllantirish nazarda tutiladi. Shu o'rinda o'zi kompetentlik nima? Harbiy xizmatchi uni o'zida qanday shakllantiradi? Degan savol vujudga kelishi tabiiy.

Kompetentlik – shaxsning myayyan ta'lim yo'nalishi yoki mutaxassisligi bo'yicha olgan bilim, malaka va ko'nikmalari hamda shakllangan shaxsiy xislatlarini mehnat faoliyatida muvaffaqiyatli qo'llay olish qobiliyatidir. Kompetensiya va kompetentlik tushunchalari bilim, ko'nikma, malaka tushunchalaridan ko'ra kengroq

ma'noni anglatadi. Chunki, ular shaxsning fikrlash qobiliyati, xarakteri, ziyrakligi, dunyoqarashi, umuman irodaviy sifatlarini qamrab oladi.

Bugungi kunda kompetentlik tushunchalari va ularning tarkibiga kiruvchi muhim komponentlar mazmunini aniqlash, shuningdek, ularni faoliyatning turli sohalarda shakllantirish hamda rivojlantirish myammolari bo'yicha bir qator tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, bu ularni tasniflashni yuzaga keltiradi.

Jumladan, quyidagi kompetentlik turlari mavjud:

- o'zini tutish (individyal) kompetentligi;
- texnik (professional) kompetentlik;
- umumiy kompetentlik;
- maxsus kompetentlik;
- boshlang'ich kompetentlik;
- ijrochilik kompetentligi;
- differensial kompetentlik

Kompetentlikni bilim, ko'nikma va malakalarga qarama-qarshi qo'yish mumkin emas. Kompetentlik bilim, ko'nikma va malaka tushunchalariga nisbatan kengroq ma'noga ega. Kompetentlik ta'lim natijasi sifatida ularni o'z ichiga oladi, lekin kompetentlikni bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisi sifatida tushunmaslik kerak. Kompetentlik harbiy xizmatchilarning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega kasbiy faoliyatlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi hamda ularni kasbiy faoliyatda qo'llay olishi bilan ifodalanadi.

Hozirgi vaqtda ofitserlar va serjantlarning eng muhim vazifalaridan biri askarlar va kursantlarning kasbiy kompetentliklarini barqarorlashtirish, rivojlantirish va bosqichma-bosqich shakllantirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni yaratishdan iborat. Jumladan, harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligini tarbiyalash pedagogik ko'nikmalar orqali ham namoyon bo'lishi mumkin, hususan, harbiy xizmatchilarning pedagogik ko'nikmasi, pedagogik fikrlashi va ularni amaliyotda qo'llash bilan bog'liq jihatlarning mosligini anglatadi.

Pedagogik nuqtai nazardan qaraganda, harbiy xizmatchilarning ta'limi jarayoni ta'lim beruvchi (komandir, boshliq, o'qituvchi, instruktor)ning o'qitish, saboq berish va ta'lim oluvchilarning o'qish, o'rganish bo'yicha maqsadli, tizimli va hamkorlikdagi faoliyatidir. Bu jarayonda ta'lim beruvchi rahbar funksiyasini bajaradi. Yana shuni ta'kidlab o'tish joizki, barchamizga ma'lum harbiy xizmatchilar jangovor, vatanparvar ruhda tarbiyalanishi bilan birgalikda yuqorida ko'rib chiqqanimiz o'zida bir qancha kasbga oid va shuningdek, mutlaqo vazifasiga oid bo'lmagan masalarni ham hal qila olish, ularga to'g'ri yechim topish qobiliyatiga ham ega bo'lishi darkor. Quyida harbiy

xizmatchilar kasbiy faoliyati davomida quyidagilarni uddalay olishlari lozim bo‘gan ishlar haqida tanishib chiqamiz:

o‘z professional, nazariy va amaliy bilimlarini uzluksiz oshirib borishi, o‘zining dunyoqarashi, bilim va tajribasini doimiy ravishda kengaytirish, yangi bilimlarni o‘zlashtirishga intilish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda yangi axborotlarni olish, ilg‘or tajribalarni o‘rganish;

xizmat burchini bajarishga vijdonan yondashish, vatanga sidqidildan xizmat qilish, moddiy va ma‘naviy boyliklarimizni asrab-avaylash, milliy qadriyatlarimizga hurmat bilan munosabatda bo‘lish;

yuksak kasbiy malaka va ma‘naviy-axloqiy fazilatlar, mantiqiy fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lish, sezgirlik, ziyraklik, kuzatuvchanlik, hamda bilish bilan bog‘liq intellektual salohiyatni rivojlantirish;

har tomonlama keng bilim va yuksak professional mahoratga ega harbiy xizmatchi bo‘lish, favqulodda va keskin sharoitlarda o‘zi mustaqil ravishda nostandart qarorlar qabul qila olish;

harbiy san‘atni o‘rganish, o‘z kasbiy bilimdonliklarini doimiy tarzda oshirib borish, ya‘ni mustaqil tarzda harbiy qurilish, harbiy taktika va strategiyaga, harbiy boshqaruv va kasb odobiga oid ilmiy adabiyot va ommaviy nashrlardan foydalanish;

xizmat munosabatlarida hushmyomalalikka amal qilib, Umumharbiy nizomlar doirasida harbiy burch va majburiyatlarni bajarish, jamoat joylarida o‘zini munosib tutish, shaxsiy xulq-atvorni nazorat qilib borish;

xorijiy tillarni o‘zlashtirish, xorijiy tilda turli janrdagi (teleko‘rsatuv, radio eshittirish, e‘lonlar, yangiliklar va h.k.) audio va video matnlarni eshitib, asosiy ma‘nosini tushunib muhokama qila olish, har qanday og‘zaki nutqni tinglab tushunish;

ruhan va jismonan tetik, bardam, hushyor, doimo ogoh bo‘lish, irodasini chiniqtirib borish, og‘ir damlarda sabr-bardoshli bo‘lish, xizmat va kasb sirlarini saqlash;

kasbiy faoliyatda juda ko‘p uchraydigan nostandart vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilishga, shuningdek, butun kasbiy faoliyat jarayon va hodisalarini tahlil qilishga imkon beruvchi fikr doiralarini kengaytirish.

Kasbiy kompetentlik tushunchasiga nisbatan ilmiy doirada turli munosabatlar ilgari suriladi. U mehnat subyektiga nisbatan aniq faoliyat talablari yoki aynan, subyektning aniq faoliyatning o‘ziga xos jihatlariga nisbatan munosabatini tavsiflovchi

xususiyat sifatida qo'llaniladi. Masalan, tadqiqotchi olim **E.F.Zeyer** kasbiy kompetentlikning funksional taraqqiyotini tadqiq qilish kasbiy kamolotga erishish chog'ida kompetentlikning turli ko'rinishlari integratsiyalashib borishini va ularning kasbiy muhim shaxs sifatлари bilan aloqasi kuchayib borishini ko'rsatdi. Xususan, kasbiy kompetentlikning asosiy darajalariga kasbiy tayyorgarlik va tajriba, o'zini-o'zi anglash, o'z kuchiga ishonish, o'zga insonlar tomonidan ko'rsatilgan kamchiliklarni to'g'ri qabul qilish va shu kabi boshqa kasbiy kamolotni belgilab beruvchi shaxs xususiyatlarini kiritadi.

Umuman olganda, kasbiy kompetentlikni shakllanishini kuzatish, nafaqat kasbiy kompetentlikning shakllanish darajalari to'g'risida ma'lumot berish bilan birga, tashkiliy-didaktik modelni amalga oshirishning har bir bosqichidagi qiyinchiliklar mohiyatini aniqlashga, andragogik ta'lim dasturining o'quv mazmunini tuzatishga imkon beradi. Bu esa o'z navbatida harbiy pedagogning ta'lim ehtiyojlarini rag'batlantiruvchi refleksiya uchun asos bo'ladi. "Kasbiy kompetentlik" tushunchasini ta'riflash bizga shu haqida xulosa chiqarish imkonini beradiki, bunga ko'ra u ta'lim oluvchi shaxsining kasbiy tarbiyalanishi va kasbiy kompetentligining shakllanishining asosi hisoblanadi, chunki u kasbiy fikrlashning rivojlanishiga yordam beradi va samarali kasbiy faoliyatning sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

I. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga ega nashrlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2020- yil 23- sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. <https://lex.uz/docs/5013007>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017- yil 7- fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/3107036>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018- yil 5- iyundagi PQ-3775-sonli "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori Toshkent.-2018.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018- yil 4- avgustdagi PQ-3898-son//Qarori "O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining ma'naviy-ma'rifiy saviyasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish" Toshkent.-2018.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019- yil 8- oktabrdagi PQ-5847-sonli\Qarori “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash” Toshkent.-2019.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020- yil 27- fevraldagi PQ-4623-sonli\Qarori “Pedagogik ta’lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari” Toshkent.-2020.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020- yil 2- martdagi PF-5953-sonli “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risidagi\Farmoni. Toshkent.-2020.
8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018- yil 23- fevraldagi 140-sonli\Qarori “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” Toshkent.-2018.